

■ Riksbankens företagsundersökning: konjunkturen dämpas och kostnaderna stiger

Sedan föregående undersökning i december har situationen bland företagen i näringslivet inte förändrats i någon större utsträckning. Fortfarande är oron för en svagare utveckling framöver påtaglig men samtidigt uppger många företag att konjunkturen för närvarande är bra även om en dämpning har skett under den senaste tiden. Sammantaget tyder inte företagens svar på att någon kraftigare nedgång i ekonomin skulle vara nära förestående. Prisökningar på olika råvaror har varit den dominerande orsaken till företagens höjda kostnader. Däremot väntar sig företagen inte att arbetskraftskostnaderna nästa år kommer att öka mer än tidigare. En relativt svag efterfrågan från den amerikanska marknaden och en låg dollarkurs är för somliga branscher inom industrin en förklaring till minskad produktion och sysselsättning. Konjunkturen i byggbranschen har dämpats till följd av en lägre efterfrågan på bostäder och även bostadspriserna har planat ut under senare tid. Trots det anser byggföretagen att konjunkturen är god och tror att utvecklingen blir stabil framöver.

Fakta om undersökningen

Riksbanken genomför en undersökning bland företag i näringslivet inför varje penningpolitisk rapport, det vill säga tre gånger per år. Huvudsyftet med undersökningen är att få fördjupad information om hur företagen uppfattar den aktuella situationen i ekonomin och hur man avser att planera och agera utifrån de aktuella förhållandena. Ett annat syfte är att öka Riksbankens kunskap om företags- och branschförhållandena i näringslivet i allmänhet. Resultaten från undersökningen kompletterar således andra statistikkällor och metoder som Riksbanken använder sig av.

Det finns begränsningar för hur resultaten kan generaliseras eftersom antalet intervjuade företag är förhållandevis litet (cirka 60) och urvalet är inte heller gjort för att vara representativt för näringslivet som helhet. Näringslivet har delats upp i fyra sektorer: tillverkningsindustri, bygg, handel och privata tjänster. Företag från samtliga sektorer är med vid varje undersökningstillfälle. Cirka 20 företag är med i varje omgång och resterande 40 företag varieras mellan omgångarna. Endast stora och medelstora företag ingår i undersökningen. Storleken på företagen mätt som antalet anställda varierar något mellan de olika sektorerna. De minsta företagen i undersökningen har cirka 200 anställda och återfinns typiskt sett i den privata tjänstesektorn.

Undersökningen genomförs som en djupintervju med en eller flera representanter från företagets ledning. Fördelen med att genomföra djupintervjuer är att de ger en stor mängd detaljerad information om företagets agerande givet omständigheterna i ekonomin. Den valda metoden ger också en möj-

lighet att anpassa frågorna i intervjun och urvalet av företag i varje omgång efter de frågeställningar som är av intresse för penningpolitiken.

Ett 60-tal företag intervjuades huvudsakligen under maj 2008

Personal från Riksbanken intervjuade 62 företag under vecka 17 till vecka 23. Tillsammans sysselsätter de intervjuade företagen cirka 300 000 anställda i Sverige, cirka 10 procent av den totala sysselsättningen i näringslivet. I de flesta fall genomfördes intervjuerna på plats hos företaget med representanter för företagets ledning under ungefär 1 timme. De intervjuade har fått svara på frågor om hur de ser på företagets aktuella situation med avseende på bland annat produktion, sysselsättning och priser.

Konjunkturläget är bra men väntas bli sämre framöver

Cirka en tredjedel av de företag som Riksbanken har intervjuat betecknar konjunkturläget som "Bra" medan var tionde företag betecknar läget som "Dåligt". Resten betraktar konjunkturen som "Tillfredsställande". Det är främst byggföretagen och företag i tjänstesektorn som är mest positiva om konjunkturen.²¹ Omdömet om konjunkturen avspeglas också i omdömen om produktions-/försäljningsvolymens och sysselsättningens utveckling det senaste kvartalet. Även i de fallen är det främst bygg- och tjänsteföretagen som anger ökande aktivitet och sysselsättning. Företagens syn på konjunkturen om sex månader är däremot betydligt mindre optimistisk. Fyra företag av tio svarar att konjunkturen väntas bli "Sämre" och endast en av tio att den blir "Bättre". Företag i samtliga sektorer (industri, bygg, handel och privata tjänster) väntar sig att konjunkturläget är sämre om sex månader jämfört med idag.

Företagens svar på frågor om hur produktionen/försäljningen har utvecklats den senaste tremånadersperioden jämfört med föregående tremånadersperiod, visar i allmänhet att relativt lite har hänt sedan föregående undersökning i december. Ungefär lika många företag i maj som i december uppger att produktionen/försäljningen har ökat de senaste tre månaderna. Även på frågan om sysselsättningsutvecklingen är företagens svar likartade som i december; sammantaget uppger sysselsättningen ha ökat under senaste tre månaderna (jämfört med föregående tre månader). Jämfört med undersökningen i september 2007 framgår däremot att det har skett en tydlig dämpning i omdömet av det senaste kvartalets produktions-/försäljningsvolym och av antalet sysselsatta. Det är färre företag i maj (och i december) som anger ökning på dessa frågor jämfört med undersökningen i september i fjol.

²¹ Frågan är ny i denna undersökning och en jämförelse med föregående undersökning kan således inte göras.

Företagen har också tillfrågats om det senaste årets respektive nästa års prisutveckling avseende de egna försäljningspriserna. Svaren på frågan "Har ni ökat priserna mer/lik mycket/mindre det senaste året jämfört med föregående år?" har räknats om till "netttotal", vilket framgår av diagram R8.²² Det är fler företag som har uppgett att priserna har ökat mer det senaste året (tolv månaderna) än som har svarat att de har ökat mindre jämfört med föregående år. Det förhållandet har i stort sett varit oförändrat jämfört med tidigare undersökningar. Däremot har en större förändring avseende företagens prisplaner skett (se diagram R8). I september 2007 var uppfattningen bland företagen att priserna skulle stiga mer under det kommande året än vad som var fallet året innan. I december var bilden den omvända, det vill säga en övervikt av företagen räknade med att priserna skulle komma höjas i en mindre omfattning än tidigare. I undersökningen i maj var situationen ungefär densamma som i december. Företagens svar stöder i denna mening Riksbankens prognos om att inflationstakten dämpas på ett års sikt.

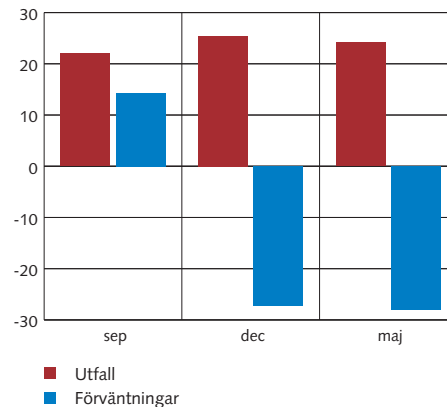
En dämpning av konjunkturen men ingen tydlig tendens om utvecklingen framöver

Några branscher vars utveckling ibland brukar betraktas som en tidig indikator för den framtida konjunkturen uppvisar ingen tydlig tendens. Bemanningsföretagen tillhör den gruppen och de uppger att efterfrågan i branschen har dämpats under senare tid. Bemanningsföretagen har noterat en minskande efterfrågan från de industribranscher som har dragit ned på sin produktionstakt. Man har också märkt att det har blivit lättare att få tag på arbetskraft, vilket också kan tolkas som ett tecken på en svagare konjunkturutveckling. Samtidigt betecknar bemanningsföretagen läget som tillfredsställande och uppger också att orderläget i allmänhet är gott. Företag inom transportsektorn uppger också att efterfrågan har dämpats under våren. Både antalet transporter och genomsnittlig vikt per transport har påverkats. Enligt vissa företag tycks detta vara en allmän tendens medan andra hänför utvecklingen till vissa branscher inom industrin. Transportföretagen betecknar situationen fortfarande som tillfredsställande men är oroliga för den fortsatta utvecklingen. De arkitektföretag som Riksbanken har talat med anser konjunkturläget vara bra även om också de märkt av en viss dämpning under senare tid. Några relaterar dämpningen till en minskad efterfrågan på bostäder. Fortfarande betecknas dock orderläget av arkitektföretagen som bra.

Råvarupriserna främsta orsak till ökade kostnader

Olika råvaror som används som insatsvaror i tillverkningen har under en längre tid stigit i pris på världsmarknaden. För tillverkningsindustrin är det främst olika metallpriser, företrädesvis stål, som har blivit

Diagram R8. Företagens svar på frågor om prisutveckling
Netttotal

Källa: Riksbanken

²² Netttotal är skillnaden mellan alla företag som till exempel svarat "Ökande" och de som svarat "Minskande". Talet divideras sedan med antalet svarande företag. Ett positivt netttotal innebär att det är fler företag som har svarat "Ökande" jämför med antalet som har svarat "Minskande".

dyrare. Många företag uppger att de terminssäkrar råvarupriserna för en tid framåt men så småningom slår de högre priserna igenom på företagets kostnader. De ökade kostnaderna kan företagen ofta men inte alltid föra vidare i de egna försäljningspriserna. Svårast är det i branscher med stagnerande försäljning och hård konkurrens. I de fallen är företagen också missnöjda med lönsamheten.

Andra kostnader som företagen upplever som allt tyngre - även i andra sektorer än i industrin - är energi-, transport- och fraktkostnader. Detsamma gäller dock inte arbetskraftskostnaderna vilket för de flesta företag är en av de större utgiftsposterna. Företagen räknar i allmänhet inte med att arbetskraftskostnaderna kommer att stiga i en snabbare takt det närmaste året jämfört med föregående år. Som grund uppger man att de ingångna löneavtalen inte medför att takten på löneökningarna kommer att stiga. Löneökningarna utöver avtal uppges vanligtvis följa konjunkturutvecklingen och den i sin tur väntas bli dämpad.

Främst till följd av högre priser på energi- och råvaror är takten på både på inköps- och försäljningspriserna högre nu än tidigare för många företag. I allmänhet uppger man att den högre prisökningstakten gör det svårare att överblicka volymförändringar och att man arbetar mer än tidigare med att justera priserna vilket är tidskrävande och kostsamt.

”Vårt absolut största problem just nu är valutorna – inte räntorna”

I slutet av förra året och i början av detta år har kursen på den amerikanska dollarn fallit relativt kraftigt mot den svenska kronan. Den senaste tidens försvagning av dollarn har påverkat företagen olika. De svenska företagen uppger att de försäkrar sina valutaflöden genom köp och försäljning av valutor på terminsmarknaden. Det förefaller vara vanligt att terminssäkra valutaflödena upp till ett år som längst. De flesta företag som Riksbanken har talat med uppger att den senaste tidens valutakursfluktuationer inte är ett stort problem för verksamheten. De företag som har både intäkter och kostnader i till exempel dollar har inte påverkats i någon högre grad. En del företag i detaljhandeln, som till exempel inom konfektion och elektronikvaror, har fått lägre inköpskostnader till följd av den låga dollarkursen.

Det finns dock några branscher inom tillverkningsindustrin som har avsevärda problem med den svagare dollarkursen och med en lägre efterfrågan från USA. Det har sin grund i att en stor del av både omsättningen och vinsterna tidigare har varit beroende av utvecklingen i den amerikanska ekonomin. Den lägre efterfrågan från USA har medfört ett försäljningsbortfall som inte har kunnat kompenseras av en relativt bättre försäljningsutveckling på andra marknader. De stora vinstbortfallen har fört med sig både produktionsminskningar och en lägre investeringsaktivitet inom delar av den svenska industrin. De berörda företagen väntar sig inte heller att utvecklingen blir väsentligt mycket bättre under detta år, vilket kan väntas medföra en fortsatt svag utveckling inom delar av industrin.

"Bygandet har planat ut på en mer normal nivå"

De byggföretag som Riksbanken har intervjuat betecknar i allmänhet den nuvarande konjunktursituationen som "bra" och utsikterna för nästa halvår som "oförändrade". Samtidigt anger byggföretag att det har skett en dämpning av byggkonjunkturen sedan fjolåret. Flera byggföretag har märkt av en avmattning i bostadsbyggandet men inte i anläggnings- eller infrastrukturbyggande. Ett företag beskriver den nuvarande situationen som att man "inte längre ser husköp på spekulation". Tillverkare av småhus bekräftar bilden av en minskad efterfrågan, vilket i viss mån även arkitektföretagen gör.

Trots en mycket stark byggkonjunktur har löneutvecklingen för de anställda varit återhållsam jämfört med tidigare perioder av uppsving. Liksom tidigare kopplar flera företag samman detta med tillgången på byggarbetskraft från utlandet. Många företag i byggbranschen använder antingen själv utländsk arbetskraft eller anlitar underleverantörer som i sin tur använder arbetskraft från utlandet. En del företag anger också att löneglidningen kan komma att dämpas framöver i takt med den lugnare utvecklingen. Företagen uppger också att det har blivit något lättare att rekrytera nya medarbetare samtidigt som kapacitetsutnyttjandet i branschen uppges vara lägre än tidigare.

Dämpningen av bostadsbyggandet har i viss mån sammanfallit med en lugnare utvecklingstakt i bostadspriserna enligt de företag som Riksbanken har talat med. Det bekräftas också av tillgänglig statistik. Företagens bedömning är att priserna fortsätter att stiga under året men att ökningstakten blir lägre än tidigare. En kraftig ökning av antalet bostäder till försäljning enligt fastighetsmäklarnas egen statistik talar också för en dämpad prisutveckling framöver. Företagen anser i ett längre perspektiv att efterfrågan överstiger nyproduktionen och att det borde leda till en prisuppgång på bostäder. Sammantaget tyder uppgifterna från företag anknutna till byggsektorn på att både bostadsbyggandet och bostadspriserna har dämpats under inledningen av året men att det inte finns något som för närvarande tyder på en större nedgång under den närmaste tiden.

Stor osäkerhet om livsmedelpriserna

Sedan förra sommaren har livsmedelpriserna på världsmarknaden och konsumentpriserna på livsmedel i butikerna ökat. Företagen nämner tre faktorer som har bidragit till prisuppgången på världsmarknaden: ökad efterfrågan på livsmedel från främst Asien, dåliga skördar under fjolåret och ökad efterfrågan på etanol för drivmedelsproduktion. Företagen nämner också att det kan ha förekommit spekulation i råvarupriser i allmänhet och att detta kan ha påverkat även spannmålspriserna. Företag inom handel och livsmedelsproduktion uppger att de inte väntar sig att världsmarknadspriserna ska fortsätta att stiga men osäkerheten om den framtida prisutvecklingen är stor.

Både livsmedelsproducenter och handlare i branschen följer utvecklingen av världsmarknadspriserna noga eftersom de utgör en

viktig förutsättning vid förhandlingarna om leverantörskontrakten. De stigande livsmedelpriserna har också medfört att det har blivit allt vanligare med olika typer av råvaruprisklausuler i kontrakten för att underlätta leverantörsprisernas anpassning till världsmarknadsprisernas utveckling.

Företagen uppger att de prisstegringar som skedde under hösten och i början av året i huvudsak nu har slagit igenom i priserna till konsumenterna. En del producenter och handlare menar dock att alla kostnadsökningar ännu inte har genomförts fullt ut. Den allra senaste tiden har priserna på olika typer av spannmål fallit tillbaka på världsmarknaden. Enligt företagen är det för tidigt att avgöra om priserna kommer att stabilisera sig på denna lägre nivå. Om så skulle bli fallet är det troligt att förhandlingar om nya priser resulterar i en något lägre prisnivå under hösten enligt företagen.

"Vi har inte sett så mycket av krisen"

Den finansiella oron som började för snart ett år sedan har påverkat ränte-, aktie- och valutamarknaderna runt om i världen. Riksbanken har frågat företagen om deras verksamhet har påverkats av den finansiella oron. Liksom i föregående undersökning i december uppger företagen att de inte har märkt särskilt mycket av detta i verksamheten. De flesta företag uppger att de kan ha påverkats indirekt genom att deras kunder kan ha drabbats men de har svårt att uppskatta hur mycket detta i sin tur kan ha påverkat den egna verksamheten.

Det allra flesta företag uppger att upplåningskostnaderna har blivit högre. Detta gäller dels sedvanliga lån hos banker, dels upplåningen på marknaden för företagsobligationer. Man uppger också att bankerna nu genomför en noggrannare kontroll och prövning av nya lån. I allmänhet tycks inte företagen uppfatta detta som ett stort problem och det finns få tecken på att det skulle ha skett en tydlig kreditåstramning. Många företag uppger sig dessutom ha både starka balansräkningar och stor kassa och därför också ett begränsat upplåningsbehov.